

Владимир Поломац (Крагуевац)

Неколико напомена о личним именима у поменику непознатог манастира липљанске епископије*

Several Observations on the Proper Names in the Liturgy Books of the Unknown Lipljan Bishopric Monastery

The study deals with the system of proper names in one of the most eminent Serbian Medieval Liturgy book on the territory of Kosovo and Metohija – The Liturgy book of an unknown monastery of Lipljan's episcopate dating from the last quarter of the 16th century. Proper names were analyzed within the following aspects: a) origin, b) structure and c) meaning. The results obtained on each level of research were compared to the previous stage of development of proper names, illustrated by the Serbian Medieval charters from the 13th to 15th century and the Turkish population register from the 15th and 16th century, as well as to the situation in other Serbian Medieval liturgy books dating from the 16th to 18th century. Finally, on the basis of the collected results, the author considers values and limitations of the Serbian Medieval liturgy books in terms of onomastic sources.

1. Уводне напомене

Иако представљају један од најзначајнијих извора за проучавање српске ономастике од XV до XVIII века, српски средњовековни поменици¹ до сада су проучавани углавном са историјског аспекта (преглед истраживања в. у Даниловић 1997). До данас располажемо мањим бројем историјскојезичких или ономастичких прилога (Целакоски 1992, Грковић 2002, Лома 2005), али, на жалост, не и целовитим студијама о појединачним поменицима, као ни свеобухватним речником имена на основу сачуваних рукописа².

Предмет нашега рада представља истраживање личних имена у једном од најмање познатих, али истовремено и једном од најзначајнијих српских средњовековних поменика – Поменика непознатог манастира Липљанске епископије³.

Примарни циљ рада представља истраживање порекла, творбене структуре и семантике личних имена у поменику, а секундарни и испи-

тивање значаја и ограничења средњовековних поменика као антропони-мијских извора. Добијени резултати сагледавани су и у дијахронијској перспективи поређењем са антропонијским системима осталих средњовековних извора (повеља, турских дефтера и других поменика).

Основни методолошки проблем истраживања у вези је са чињеницом да лична имена у средњовековним поменицима по правилу не представљају синхрони пресек антропонијског стања на једној територији, већ збирку имена која настаје радом више писара (често и неколико десетина) у дужем временском периоду (неколико деценија, а каткад и два века) на различитим, често и удаљеним територијама. Посебни методолошки проблеми проистекли су из чињенице да је рукопис оштећен, без непосредних података о месту и времену настанка.

Судећи према бројним топонимима који су забележени на маргинама рукописа, поменик је највероватније настао у неком од манастира средњовековне Липљанске епископије⁴, можда и у њеном средишту, манастиру Грачаница (Даниловић 1997: 45). У поменику је забележен велики број имена српске средњовековне властеле што упућује на то да је рукопис могао настати веома рано, вероватно још крајем XIV века. Разлике у стилизацији рукописа, као и у правописним и језичким одликама које се огледају у првом и другом делу поменика сведоче о различитим писарима, али и о различитим временским оквирима настанка рукописа, који је највероватније свој коначни облик добио у последњој четвртини XVI века (о датирању рукописа в. Богдановић 1982: 82; Даниловић 1997: 45).

У рукопису су сачуване само две поменичке рубрике: помени монахиња и помени српске средњовековне властеле и обичних мирјана. Статистички преглед ексцерпиране грађе приказан је у следећој табели⁵.

Табела бр. 1: Преглед личних имена у поменику

Порекло	Број имена и проценат	Број потврда и проценат
Имена монахиња	33 (9,29%)	83 (6,44%)
Мушка имена	202 (56,90%)	768 (59,67%)
Женска имена	111 (31,26%)	427 (33,17%)
Проепоними	9 (2,53%)	9 (0,69%)
Укупно	355 (100%)	1287 (100%)

2. Имена монахиња

Сва имена монахиња – као што је и очекивано – представљају библијска или календарска имена примљена преко грчког језика (преглед имена и фреквенција у т. бр. 2).

Табела бр. 2: Преглед имена монахиња у поменику

Име	Потврде	Име	Потврде	Име	Потврде
<i>Јелисавта</i>	(x12)	<i>Василија</i>	(x2)	<i>Анастасија</i>	(x1)
<i>Магдалина</i>	(x7)	<i>Томаида</i>	(x2)	<i>Јевђенија</i>	(x1)
<i>Марина</i>	(x7)	<i>Јефросина</i>	(x2)	<i>Анђелина</i>	(x1)
<i>Ана</i>	(x6)	<i>Рахилија</i>	(x2)	<i>Филотеја</i>	(x1)
<i>Теофана</i>	(x5)	<i>Синаида</i>	(x2)	<i>Јоаникија</i>	(x1)
<i>Теодора</i>	(x5)	<i>Јевгенија</i>	(x2)	<i>Магдалена</i>	(x1)
<i>Теодосија</i>	(x4)	<i>Јепраксија</i>	(x1)	<i>Софронија</i>	(x1)
<i>Матрона</i>	(x3)	<i>Јевпраксија</i>	(x1)	<i>Јевдоксија</i>	(x1)
<i>Анђелија</i>	(x2)	<i>Јевдокија</i>	(x1)	<i>Јефросима</i>	(x1)
<i>Јефимија</i>	(x2)	<i>Минодора</i>	(x1)	<i>Јефронија</i>	(x1)
<i>Марта</i>	(x2)	<i>Венедикта</i>	(x1)	<i>Романа</i>	(x1)

Најфреквентније монашко име, *Јелисавта* (x12), забележено је увек у овом облику, док облици *Јелисавет* и *Јелисавета* нису потврђени⁶. Остала забележена имена не дају повода за шире опсервације. Треба поменути само различите фонетске варијанте истих имена: *Јепраксија* и *Јевпраксија*, *Јевгенија* и *Јевђенија*, *Јефросима* и *Јефросина*, *Магдалена* и *Магдалина*.

3. Мушка имена

3.1. Статистички преглед мушких имена према пореклу приказан је у следећој табели.

Табела бр. 3: Преглед мушких имена према пореклу

Порекло	Број имена и проценат	Број потврда и проценат
Словенско	113 (55,94%)	300 (39,11)

Хришћанско	70 (34,65%)	438 (57,03%)
Романско	3 (1,48%)	8 (1,04%)
Албанско	2 (0,99%)	2 (0,26%)
Грчко	2 (0,99%)	3 (0,39%)
Германско	1 (0,49%)	1 (0,13%)
Мађарско	1 (0,49%)	2 (0,26%)
Нејасно	10 (4,95%)	14 (1,82%)
Укупно	202 (100%)	768 (100%)

Највећи број мушких имена (око 90% имена, око 96% потврда) – како показује наведена табела – припада двама категоријама: српским именима хришћанског порекла и српским именима словенског порекла, што сведочи о значају словенске традиције и христијанизације приликом формирања српског средњовековног ономастикона. Забележен је и мањи број имена романског, албанског, грчког, германског и мађарског порекла, као и неколико имена недовољно јасног порекла.

У односу на најзначајније средњовековне ономастичке изворе XIV и XV века (Дечанске хрисовуље из XIV века – у даљем тексту ДХ, Турски дефтер области Бранковића из XV века – у даљем тексту ДБ) у нашем поменику налазимо знатно веће присуство имена хришћанског порекла, што је делимично у вези са хронолошким, а више са социјалним факторима. Познато је да је у средњем веку у Србији удео хришћанских имена био виши међу градским становништвом и властелом, него међу сеоским становништвом⁷. Чињеница је да је највећи део забележених имена у нашем поменику представљао управо властелу и градско становништво (вероватно и из Јањева и Новог Брда, значајних средњовековних рударских насеобина, судећи бар према броју помена ових топонима на маргинама рукописа).

3.2. Најфреквентнија хришћанска имена у поменику су *Никола* (x54), *Дмитар* (x36), *Јоан* (x29)⁸, *Јован* (x24), *Степан* (x24), *Петар* (x21), *Михаило* (x20), *Ђура* (x17), што се углавном поклапа са подацима осталих ономастичких извора XV и XVI века⁹. Популарност српског средњовековног владарског име *Степан* (x24) и *Стефан* (x5), које у XV и XVI веку носе и властела и обични људи, свакако је мотивисана жељом да се васпостави веза са изгубљеном славом у прошлости.

Стереотипна формула којом се бележи име у поменику (*помени г(оспод)и. рава својего ... или г(оспод)и. раву своју ...*) захтева увек име у акузативу једине. Стога у одређеном броју случајева одређивање

номинатива имена може представљати проблем. Тако облик акузатива *ишва* (9b, 26b) може представљати библијско име *Јов*, али хипокористик *Јово* (од библијског *Јован*), а облик акузатива *ишIлIла* (30b) може представљати хипокористик од номинатива *Јоле* или *Јоло*.

У овим примерима проблем представља и могућност интерпретирања облика *ишва* 9b, 26b и *ишIлIла* 30b као номинатива, а не акузатива. Познато је да поменик настаје тако што писар најпре испуњава више листова стереотипним формулама, а тек онда уноси имена. Приликом уношења имена писар начелно поштује рекцију формуле те имена уноси у облику акузатива, међутим дешавају се и огрешења о рекцију када писар „механички“ уноси име у номинативу, а понекад и у другом падежу (нпр. у генитиву или дативу). Оваквих огрешења налазимо на неколико места и у нашем рукопису: нпр. име *Лалоч*: *имени г(оспод)и рава своего лалочъ* : ~ 376; име *Ненко*: *имени г(оспод)и рава своег(о) ненико* : ~ 36b; име *Петко*: *имени г(оспод)и рава своего петко* : ~ 25a), итд. Овај проблем нарочито је изражен код хипокористика, тако да често не можемо бити сигурни како гласи номинатив имена (*Божса* или *Божсо*, *Боја* или *Бојо*, *Вуја* или *Вујо*, *Миле* или *Мило*, итд.).

У поменику, као и у осталим средњовековним ономастичким изворима забележен је и велики број хибридних форми: изведеница од основа хришћанских имена и словенских суфикса. Најфреквентнији је суфикс *-а*: *Ђура* (x17), *Јова* (x5), *Лека* (x2), *Мата* (x1), *Пеја* (x5), *Тома* (x1), *Стеја* (x5), *Тоша* (x1), а нешто више фреквенције су и суфикси *-ко*: *Ђурко* (x6), *Пејко* (x2), *Ђурко* (x1); *-чин*: *Дончин* (x1), *Кончин* (x2), *Пејчин* (x1); *-ач*: *Лукач* (x2), *Михач* (x1), *-аш*: *Ђураш* (x2), *Мараш* (x1). Остали суфикси потврђени су појединачним примерима: *-ица*: *Ђурица* (x2); *-иш*: *Иваниш* (x2); *-ша*: *Никша* (x2); *-ча*: *Јанча* (x1); *-(е)та*: *Јовчета* (x1); *-оч*: *Лалоч* (x1).

Од ретких имена хришћанског порекла треба поменути *Архилије* (x1), које не налазимо у РЛИ, у регистру уз Новаковић 1875 (у даљем тексту СП), као ни у Рачанском поменику (у даљем тексту РП), ни у Крушедолском поменику (у даљем тексту КП). Да је у питању хришћанско име јасно сведочи белешка о цркви св. Архилија у Моравицама у РКС I: 17.

У средњовековним изворима (судећи према РКС, РЈАЗУ, РЛИ, КП, РП) нису забележена имена *Лалоч* (x1) и *Мараш* (x1)¹⁰.

3.3. Статистички преглед структуре мушких имена словенског порекла приказан је у следећој табели.

Табела бр. 4: Преглед мушких словенских имена у поменику

Структура	Број имена и проценат	Број потврда и проценат
Сложена имена	21 (18, 58%)	77 (25, 66%)
Изведена имена	86 (76, 10%)	198 (66%)
Самотворна имена	6 (5, 30%)	25 (8, 33%)
Укупно	113 (100%)	300 (100%)

3.3.1. У поменику се чувају сви типови ранијих образовања сложених имена, а то значи: а) имена састављена од више основа, б) имена са префиксом, и в) имена са негацијом.

Међу именима састављеним од две основе најфреквентније је име *Радосав* (x15)¹¹. Знатно ниже фреквенције су *Радивој(е)* (x4), *Радослав* (x3), *Добровој(е)* (x3), *Бранисав* (x3), *Вукосав* (x2), *Добросав* (x2), *Богосав* (x1), *Витомир* (x1), *Владисав* (x1), *Вугдраг* (x1), *Вукмир* (x1), *Доброслав* (x1), *Радмил(о)* (x1), *Славомир* (x1)¹². Заштитно име *Дабижисв* (x11) једино је име састављено од три основе.

У односу на стање у XIV и XV веку, приметно је смањење броја и фреквенције сложених имена, као и смањење броја основа које учествују у грађењу ових форми (овде су у првом делу сложенице: *рад-* (*Радосав*, *Радивој(е)*, *Радослав*, *Радмил(о)*), *добр-* (*Добровој(е)*, *Добросав*, *Доброслав*), *вук-* (*Вукосав*, *Вугдраг*, *Вукмир*), *бран-* (*Бранисав*), *бог-* (*Богосав*), *вит-* (*Витомир*), *влад-* (*Владисав*), *слав-* (*Славомир*); у другом делу сложенице: *-сав* (*Радосав*, *Бранисав*, *Вукосав*, *Добросав*, *Богосав*, *Владисав*), *-мир* (*Витомир*, *Вукмир*, *Славомир*), *-слав* (*Радослав*, *Доброслав*), *-вој* (*Радивој(е)*, *Добровој(е)*), *-драг* (*Вугдраг*), *-мил* (*Радмил(о)*).

Сложено име *Пријезда* (x1) постало је додавањем префикса на основу, а име *Ненада* негирањем основе (x1) (в. Грковић 2001: 632)¹³.

У категорију сложених имена убројали смо и преведена имена: *Богдан* (x14) – вероватно преведено од иранског *Бага-дата* још у прасловенском језику (уп. Грковић 2001: 643); *Божидар* (x9) – превод календарског имена *Теодор*.

3.3.2. Међу великим бројем изведених имена доминирају она са основама *рад-* (*Радич* (x17), *Радоња* (x11), *Раја* (x12), *Рајко* (x4), *Радул(е)*¹⁴ (x4), *Раденко* (x3), *Радој(е)* (x2), *Радохна* (x2), *Ратко* (x2), *Радивац* (x1), *Радин* (x1), *Радић* (x1), *Радоњ/Радоња* (x1), *Рашиш* (x1), *Рашко* (x1)) и *вук-* (*Вукашин* (x11), *Вуја* (x10), *Вукац* (x2), *Вуксан* (x2), *Вукелја* (x1), *Вукић* (x1), *Вукота* (x1), *Вукна* (x1), *Вучина* (x1), *Вујо* (x1), *Вујко* (x1))¹⁵, а основа *мил-*

нешто је ниже фреквенције него у XIV и XV веку: *Милен* (x3), *Милош* (x2), *Милатко* (x1), *Милета* (x1), *Милкус* (x1), *Мила/Мило* (x1), *Миоко* (x1).

Најфреквентнији суфикс за извођење мушких имена од словенских основа је *-ко* (укупно 21 име): *Бошко* (x1), *Бранко* (x1), *Вељко* (x1), *Витко* (x2), *Војко* (x1), *Вујко* (x1), *Живко* (x6), *Јунко* (x2), *Миоко* (x1), *Мирко* (x1), *Ненко* (x1), *Нинко* (x1), *Пројко* (x1), *Рајко* (x4), *Ратко* (x2), *Рашко* (x1), *Санко* (x1), *Станко* (x1), *Стојко* (x2), *Цветко* (x3), *Црпко* (x1).

Од осталих суфиксатреба поменути *-а* којим се изводе хипокористичке форме (*Боја* (x4), *Влаја* (x1), *Даба* (x1), *Вуја* (x10), *Раја* (x12)), и суфиксе *-ивац* (*Радивац* (x1)) и *-на* (*Вукна* (x1)) које нисмо регистровали у изворима XIV и XV века.

3.3.3. У категорији самотворних имена (о термину Грковић 1983: 70) налазимо имена мотивисана називима животиња (*Вук* (x14), *Крагуј* (x2), *Славуј* (x1)), затим имена настала од партиципа претерита пасива *Радован* (x2), а вероватно и *Продан* (x4) (Грковић 1983: 71), као и име *Путник* (x2) за које смо претпоставили да је пореклом од апелатива.

3.3.4. Десет најфреквентнијих мушких имена словенског порекла *Радич* (x17), *Радосав* (x15), *Богдан* (x14), *Вук* (x14), *Раја* (x12), *Дабижив* (x11), *Вукашин* (11), *Радоња* (x11), *Вуја* (x10), *Божидар* (x9). Већина наведених имена (*Богдан*, *Радич*, *Божидар*, *Радоња*, *Вукашин*, *Вук*, *Дабижив*), потврђена је високом фреквенцијом и у ДБ (Грковић 2001: 657).

Неколико словенских имена из поменика није забележено у историјским и ономастичким речницима српског језика, као ни у осталим прегледаним поменицима: *Белијак* (x1) (вероватно од основе *бел-* “*lucidus, albus*” и суфикса *-ијак* (потврђеног у имену *Пьсијак*, а вероватно и у *Добријак*, *Толијак*, *Шоријак*, уп. РДБП: 80, 153, 181, 194), име потврђено и у повељама XIV века као *Белијак*, *Бељак* (Железњак 1969: 40; Грковић 1983: 48); *Радивац* (x1) (од основе *рад-* и суфикса *-ивац*, који није забележен ни у ДХ ни у ДБ, као ни у Железњак 1969); *Грујета* (x1), од основе *груј-* (вероватно варијанта основе *груб-*) и суфикса *-ета*); и *Јунко* (x2), од основе *јун-* “*juvenis*” (упореди имена *Јунота* и *Јунак* у Грковић 1983: 57) и суфикса *-ко*).

Име *Пројко* (1) забележено је у РЈАЗУ XII: 320 само једном потврдом из XV века.

Неколико имена познатих у другим средњовековним изворима није забележено у другим поменицима (СП, КП, РП): *Бранош* (x1) (РЈАЗУ I: 591), *Гојак* (x1) (РЈАЗУ III: 242), *Милатко* (x1) (РЈАЗУ VI: 667), *Пријезда* (x1) (РЈАЗУ XI: 941), *Црпко* (x1) (Грковић 2001: 743).

3.4. Изван категорије хришћанских имена налазимо мали број несловенских имена, углавном ниске фреквенције. Романског су порекла

имена *Оливер* (x6) (високо фреквентно у ДБ, познато и у СП и РП) и *Паун* (x1) (забележено и у СП), а вероватно и *Дука* (x1) (забележено и у ДБ и СП) (према ЕРХСЈ I: 463, потиче “од византиског латинизма *δοῦκας*”), иако је, према РЛИ: 85, ово име могло бити и хришћанског порекла (“грч. *δοῦκας* – вођа, име хришћанског светитеља”), али и словенски хипокористик од *Дубравко*, *Душан*, итд. Германско име *Балдовин* (x1), забележено у српским средњовековним повељама (РДБП: 25–26) (али не и у СП и РП), према ауторима ЕРСЈ II: 126, позајмљено је вероватно романским посредством.

Име *Аранит* (x2), забележено и у другим поменицима (као *Ахранит*, уп. РЛИ: 31; и као *Харанит*, уп. Томић/Војкулеску 1996: 60), највероватније је грчког порекла, од *αχαντος*, *чист* (РЛИ: 31). Грчко се порекло може претпоставити и за *Калча/Калчо* (x1), име потврђено и у *Пчињском поменику* (Новаковић 1898) – вероватно хибридна форма од грч. основе *καλός* “добар, леп” и словенског суфикса.

Име *Ђерђеј* (x1) представља хибридну форму од основе *Ђерђ* (албански фонетизам хришћанског имена *Γεωργιος*) и словенског суфикса *-ej*. Албанско порекло претпоставља М. Грковић и за име *Музаћ* (x1), потврђено само у Бањском властелинству (РДБП: 131), али не и у другим средњовековним изворима.

Мађарског порекла (*Székelj*, припадник мађарског племена у Ердељу), према РЛИ: 177, може бити име *Секула* (x2), потврђено и у СП (Новаковић 1875: 99)¹⁶.

3.5. За неколико ретких и нискофреквентних имена нисмо са сигурношћу могли да утврдимо порекло.

Име *Мичије* (x1), према РЈАЗУ VI: 648, може представљати хипокористик *Михаило*; у Новаковић 1875: 82 налазе се и имена *Мичија* (из Крушевског поменика) и *Мича* (из Призренског поменика).

Хипокористик од имена *Никола* највероватније представља име *Нија/Није/Нијо* (x1) (РЈАЗУ VIII: 169), забележено и у СП (Новаковић 1875: 86) као *Нија*, мушко и женско име (са потврдама из Призренског, Врдничког и Коришког поменика).

Име *Ољат* (x1), “мушко име тамна постања”, забележено је само у српским средњовековним повељама (РЈАЗУ VIII: 899). У ДБ налазимо вероватно сродно образовање *Ољак* (Грковић 2001: 726).

Посебно је интересантно име *Родоп* (x1), име српског средњовековног властелина, поменуто и у Поменику цркве Богородице Љевишке (Радојичић 1940: 51–52), а забележено и једном потврдом с почетка XVI века (из Сеченичког летописа) у РЈАЗУ XIV: 110. У савременом бугарском ономастикону потврђено је мушко име *Родоп*, као и женска имена

Родона, *Родони* и *Родонка* (Илчев 1969: 47; Ковачев 1995: 435). Претпоставку о мотивацији личног имена према географском имену у бугарском језику оспорава В. Георгиев (1985: 249–251). Према његовим речима (1985: 249), женско лично име је позајмљено према грч. *Родонис*: „то е тјждествено с гръцкото прилагателно од женски род *род-онис*, което се среща и под формата *род-онос* и означава *розолик* (с лице като роза)“, док је географско име *Родона* (грч. *Родонле*) мотивисано хидронимом (сложеним од праинд. *rudho-s и *urhā или *urhç). Којим путем је ово име стигло у средњовековну Србију остаје недовољно јасно.

Име *Хребелан* (x1), највероватније представља изведеницу од основе *хреб* (“пањ, стабло, дебло”, нејасног постања, можда од *хриб* <итал. *gripra*, *greppa*, ЕРХСЈ I: 686–687) и словенског суфикса *-елан*. У ДБ налазимо *Хребел*, *Хребела* и *Хребела* (Грковић 2001: 743), а у СП (Новаковић 1875: 111) само *Хреба* (потврда из Призренског поменика).

Варијанту имена *Радослав* највероватније представља *Раосав* (x2), потврђено и у СП (Новаковић 1875: 96). Уп. на истом месту и *Раос* и *Раослав*.

За име *Вусан* (x1), потврђено и у СП (Новаковић 1878: 54), М. Грковић (РЛИ: 61) наводи да представља варијанту имена *Вуксан*.

Име *Тајко* (x1), незабележено у СП, КП и РП, вероватно представља хипокористик од *Татомир* (уп. *Таја*, *Тајо* у РЛИ: 191).

Име *Нанош* (x1), забележено двема потврдама и у РП, изведено је од основе *нан-* која може водити порекло од имена *Најден*, *Ненад*, уп. *Нанко*, *Нане*, *Нанислав* (РЛИ: 173), али и од хришћанског имена *Ананија*/*Ананије*, забележеног у СП.

Недовољно је јасно порекло основе и у имену *Дајко* (x5) – може бити као у *Даја*, хипокористик о словенских имена *Дабижив* или *Дајбог*, али и од хришћанског имена *Данило* (РЛИ: 71). Име је забележено и у СП.

4. Женска имена

4.1. У односу на остале средњовековне рукописе поменици представљају најзначајнији извор за проучавање система женских имена у средњем веку. Наш рукопис је у овом погледу посебно значајан јер представља један од ретких у коме је могуће прецизно разликовати мушка од женских имена, захваљујући навођењу имена у оквиру стереотипних формула (нпр. *помени г(оспод)и раба своѣго. лзкз 5а* или *помени г(оспод)и. равз свою марз 5б*).

4.2. Статистички преглед женских имена у поменику приказан је у табели бр. 5.

Као и код мушких имена и овде доминантне слојеве представљају српска имена словенског порекла и српска имена хришћанског порекла. Забележена су малобројна романског, грчког и оријенталног порекла, као и неколика имена нејасног постања.

Однос имена словенског и хришћанског порекла нешто је другачији него код мушких имена, будући да овде и бројем и фреквенцијом словенска имена претежу над хришћанским. Ипак, број и фреквенција хришћанских имена релативно су високи (око 40%) у поређењу са стањем у области Бранковића средином XV века (у ДБ 17% жена носи календарска имена, уп. Грковић 2001: 647), што се – као и код мушких имена (в. т. 3.1.) – може објаснити социјалним факторима, популарношћу хришћанских имена у средњовековним градским срединама и међу властеоским сталежом.

Табела бр. 5: Преглед женских имена у поменику

Порекло	Број имена и проценат	Број потврда и проценат
Словенско	54 (48,64%)	219 (51,28%)
Хришћанско	42 (37,83%)	168 (39,34%)
Грчко	6 (5,40%)	17 (3,98%)
Романско	4 (3,60%)	17 (3,98%)
Оријентално	1 (0,90%)	1 (0,23%)
Нејасно	4 (3,60%)	5 (1,17%)
Укупно	111 (100%)	427 (100%)

4.3. Најфреквентнија женска имена хришћанског порекла су *Јела* (x26), *Мара* (x26), *Тодора* (x18), *Јована* (x18), *Јанка* (x11), *Јелена* (x7) и *Јерина* (x7). Као и у ДБ, и овде је већина најфреквентнијих женских имена (изузимајући *Јанка* и *Јована*) мотивисана именима принцеза или владарки са дворова српских владара од 13. до 15. века.

Међу женским именима хришћанског порекла налазимо велики број хибридних форми изведених суфиксом *-а*: *Јела* (x26), *Мара* (x26), *Ката* (x6), *Канда* (x1), *Пава* (x5), *Тоша* (x2), *Пеја* (x2), *Пола* (x1), *Тода* (x1). Истим суфиксом су изведена и женска имена од одговарајућих мушких: *Дмитар* – *Дмитра* (x3), *Петар* – *Петра* (x1), *Чубро* – *Чубра* (x1). Остале хибридне форме изведене су помоћу суфикса *-ка*: *Јанка* (x11), *Јовка* (x2), *Пејка* (x1), *Стејка* (x1); *-ица*: *Аница* (x1), *Јелица* (x1), *Марица* (x1); *-уша*: *Јелуша* (x1), *Петруша* (x1); *-ача*: *Јелача* (x1).

4.4. Статистички преглед женских имена словенског порекла приказан је у следећој табели.

Табела бр. 6: Прегле женских имена словенског порекла

Структура	Број имена и проценат	Број потврда и проценат
Сложена имена	12 (22, 20%)	47 (21, 46%)
Изведена имена	36 (66, 66%)	158 (72, 14%)
Самотворна имена	6 (11, 11%)	14 (6, 39 %)
Укупно	54 (100%)	219 (100%)

4.4.1. Процент сложених женских имена словенског порекла овде је нешто нижи него код мушких имена, а у поређењу са процентом оваквих имена у области Бранковића у XV веку знатно нижи (према ДБ око 38% жена носило је сложено име словенског порекла, уп. Грковић 2001: 645). Иако наш материјал није репрезентативан, може се претпоставити да је током друге половине XV века, и током XVI века, удео сложених словенских имена опадао, нарочито у градским срединама и у властеоском staleжу.

Сва сложена женска имена у другом делу имају основу *-сав* (< *-слав*), док се у првом делу најчешће налазе основе: *вид-*: *Видосава* (x12), *рад-*: *Радосава* (x8), *стан-*: *Станисава* (x7) и *стој-*: *Стојисава* (x5), као и *виш-*: *Вишесава* (x3), *влад-*: *Владисава* (x3), *бел-*: *Белосава* (x2), *вој-*: *Војисава* (x2), *љуб-*: *Љубисава* (x2), *бог-*: *Богосава* (x1), *бран-*: *Бранисава* (x1), *гој-*: *Гојисава* (x1).

4.4.2. Најфреквентније основе изведених имена углавном се поклапају са основама сложених имена: *стан-*: *Стана* (x28), *Станача* (x1), *Станица* (x2), *Станка* (x2); *стој-*: *Стоја* (x14), *Стојана* (x2), *Стојка* (x3); *влад-*: *Влада* (x6), *Влаја* (x1), *Влајка* (x2); *рад-*: *Рада* (x8), *Рашиа* (x1), *Рајка* (x3); *вид-*: *Вида* (x4), *Видица* (x2); *вук-*: *Вукна* (x3), *Вукуша* (x1), *Вујка* (x1), *мил-*: *Милица* (x33), *Миља* (x1)¹⁷.

Као и код женских имена хришћанског порекла и овде се скраћене хипокористичке форме добијају помоћу суфикса *-а*: *Бела* (x1), *Вида* (x4), *Виша* (x3), *Влада* (x6), *Влаја* (x1), *Миља* (x1), *Мома* (x1), *Неда* (x2), *Рада* (x8), *Рашиа* (x1), *Стана* (x28), *Стоја* (x14), *Цвета* (x9). У овој се категорији вероватно налазе и *Нина* (x2) (вероватније од *Нинослава* него од *Ангелина*, уп. РЛИ: 286) и *Струја* (x2) (вероватно од непотврђеног сложеног имена *Струјислава* (РЛИ: 311)).

Остали суфикси изведених имена: **-ка**: *Бојка* (x1), *Влајка* (x2), *Вујка* (x1), *Недељка* (x3), *Нинка* (x1), *Рајка* (x3), *Станка* (x2), *Стојка* (x3), **-ана**: *Драгана* (x1), *Живана* (x2), *Ђерана* (x3), *Стојана* (x2); **-ица**: *Видица* (x2), *Милица* (x33), *Станица* (x2); **-на**: *Вукна* (x3), *Цветна* (x1); **-ика**: *Борика* (x4); **-ца**: *Бојца* (x1); **-уша**: *Вукуша* (x1); **-ача**: *Станача* (x1).

Посебну напомену заслужује име *Бојка* (x1) које је писар највероватније унео у текст поменика у генитиву (исп. <р>аву своју боике : ~ 10а), што је иначе манир потврђено и у другим рукописима (исп. нпр. име *Бојца* у Призренском поменику (Новаковић 1875: 45).

4.4.3. Малобројна самотворна имена мотивисана су: а) називима биљака: *Вишиња* (x5), *Јагода* (x1), *Јаглика* (x1); б) придевима који указују на психичка и физичка својства особе: *Велика* (x1), *Дивна* (x3), *Јасна* (x3).

4.5. Најфреквентнија женска словенска имена су *Милица* (x33), *Стана* (x28), *Стоја* (x14), *Видосава* (x12), *Цвета* (x9), *Радосава* (x8) и *Рада* (x8).

4.6. Изван категорије хришћанских имена налазимо и неколико имена грчког порекла: *Дафина* (x6), *Дестина* (x4), *Калина* (x4), *Каља* (x1), *Маргита* (x2), *Фругина* (x1). Међу романским именима налази се у средњем веку веома популарно име *Оливера* (x12), и од њега изведене форме *Олка* (x2) и *Оља* (x1), као и име самотворно име *Ружа* (x2). Самотворно је и оријентално име *Неранча* (x1) (варијанта од *Наранца*, према РЈИ: 284, назив дрвета и плода узет за лично име, тур. *parenc* <арап. *nârāng* <перс. *nâreng*).

4.7. Вероватно грчког порекла су женска имена *Врусихина* (x1) и *Фипика* (x1).

Нејасног порекла остају имена *Јалика* (x1) и *Кура* (x1).

5. Проепоними

5.1. Приликом састављања поменика писари уз прво име веома ретко уписују и ознаку секундарне детерминације (проепоним или антропономастички придевак). Уколико је присутан, проепоним најчешће представља: а) патроним: *Никола Калчевић* (x1); б) показатељ сродства: *Иван Рајак* (x1), *Добреј Родоп* (x1), *Стефан Родоп* (x1), *Јоан Негоје* (x1); в) показатељ социјалног статуса: *Витан Звонар* (x1), *Костадин Врач* (x1), *Иван Зограф* (x1); г) показатељ порекла: *Богдан Чујсдин* (x1).

6. Закључне напомене

На самом крају, уместо закључка, истичемо неопходност даљег рада на истраживању личних и географских имена у српским средњовековним поменицима, што би требало да резултира посебним речником (или речницима) имена, као и посебним ономастичким и језичким монографијама о појединачним рукописима или групама хронолошки и територијално сродних рукописа, што ће свакако бити предметом и наших будућих истраживања¹⁸.

Напомене

* Рад је урађен у оквиру научног пројекта 148024Д (*Српски језик и друштвена кретања*) који финансира Министарство науке Републике Србије.

¹ Српски средњовековни поменици – познато је – представљају богослужбене књиге које су писари састављали за потребе чинодејствовања свештеника у олтару цркве пре почетка Божанствене литургије (на светој Проскомидији) када се распоређује евхаристијски хлеб на дискосу, улива вино у свети путир и помињу имена живих и упокојених хришћана (Лексикон 1999: 551). О језичком изразу српских средњовековних поменика в. Поломац 2009.

² Истина, један део личних имена из српских средњовековних поменика, онај који је она основу тринаест рукописа објавио Стојан Новаковић још крајем XIX века (Новаковић 1875), као и имена из Пећког и Пчињског поменика (в. Матић 1931 и Новаковић 1895), унела је Милица Грковић у свој Речник личних имена код Срба (у даљем тексту РЛИ). У новије време, објављени су фототипски или у оригиналној графичкој, заједно са регистрима имена, и неки од најобимнијих и најзначајнијих наших поменика (поменућемо само Поменик манастира Крушедола (Томић/Војкулеску 1996) и Поменик манастира Раче (Јовановић 2004)).

³ Рукопис поменика – представљен научној јавности тек у новије време (Даниловић 1994, 1997) – налази се данас у Универзитетској библиотеци “Светозар Марковић” у Београду под сигнатуром РС 46. У кожном повезу сачувано је само 40 листова (80 страна). Листови рукописа нумерисани су арапским цифрама у новије време оним редом како су увезани, што смо и ми овде преузели, додајући – како је и уобичајено – *a* или *b* као ознаку страница листа. На неколико места у рукопису сачувани су и трагови старије нумерације словима у бројној вредности (в. 7b, 8a, 15b, 16a, 24a). Поменик је писан на хартији величине 20,7x16 cm. Мањи делови текста, углавном иницијали и наслови мањих или већих целина, исписани су црвеним мастилом, док је највећи део текста исписан црним мастилом. Текст је распоређен у један стубац. У целом рукопису огледа се извесна правилност када је у питању број редова на једној страници.

Највећи број страница има шеснаест редова, а накнадним дописивањем помена, овај број се негде пење и до двадесет. Изузетак представља страница 4b која је првобитно била празна, а на којој су касније списана три помена. На највећем броју страница видљиви су трагови мастила са суседних страница. У целом рукопису налазимо само два орнаментa – заставице израђене црвеном, браон и тамнозеленом бојом над почецима поменичких рубрика (стр. 1a и 5a). На маргинама листова поменика налазимо велики број записа, највише топонима.

⁴ О средњовековној Липљанској епископији в. Јанковић 1985.

⁵ Различитим именима у рукопису смо сматрали и фонетске варијанте истог имена. Имена из поменика наводили смо у тексту рада у фонетском лику који прилагођен савременом српском изговору. Због ограниченог простора нисмо наводили примере из рукописа, већ само број потврда.

⁶ Облик *Јелисавет* карактеристичан је за старословенске споменике, а налазимо га и у Мирослављевом јеванђељу (Јовићевић 1992: 45–46); данашњи облик *Јелисавета* потврђен је и у Крушедолском поменику (Томић/Војкулеску 1996: 36)).

⁷ Истражујући фреквенцију хришћанских имена у околини Београда у XVI веку, Гордана Јовановић (1985: 211) закључује: “Сеоско становнишво очигледно има најконзервативнију антропонимију, нарочито у околини Космаја, односно даље од већих градских центара, али је и у близини Београда тај утицај веома умерен. С друге стране, хришћанска имена су најчешћа у самом Железнику, који је, као што је већ речено, значајан рударски центар. Поред Железника, висок је удео хришћанских имена и у вароши Београду а једва нешто мањи у Земуну.”

⁸ Варијанта имена *Јован* (РЛИ: 106).

⁹ Најфреквентнија хришћанска имена у Књизи дужника Михаила Лукаревића, дубровачког трговца из Новог Брда су *Никола*, *Ђурађ*, *Степан*, *Андрија*, *Дмитар*, *Јован*, *Иван* и *Тодор* (Родић 1985: 223). У области Бранковића 1455. године најфреквентнија мушка хришћанска имена су *Степан*, *Никола*, *Јован*, *Димитрије*, *Ђурађ* и *Тодор* (Грковић 2001: 657). У области Београда почетком XVI века: *Јован*, *Петар*, *Никола*, *Ђура*, *Степан* и *Димитрије* (Јовановић 1985: 212).

¹⁰ Оба имена представљају хибридне форме, *Лалоч* од основе *лал-* (< *Лазар*) и суфикса *-оч*, а *Мараиш* највероватније од основе *мар-* и суфикса *-аиш* (о чему и Ковачев 1995:311). Ово друго име је, према РСАНУ XII:120, потврђено у новије време (и као презиме).

¹¹ Најфреквентније сложено име у Дефтеру области Бранковића је *Радислав/Радослав* (Грковић 2001: 621), а у Књизи дужника Михаила Лукаревића *Радослав* (Родић 1985: 222).

¹² Према облику акузатива могуће је реконструисати номинатив *Радивоје* (али и *Радивој*), *Добровоје* (али и *Добровој*), *Радмило* (али и *Радмил*).

¹³ Могуће је да је префиксацијом постало и име *Остоја* (x1).

¹⁴ Према облику акузатива могуће је реконструисати и *Радул* и *Радуле* као облик номинатива.

¹⁵ Овде су спорни примери са основом *вуј-* (Пешикан 1984: 35).

¹⁶ Суфикс *-ул* може упућивати и на романску прераду.

¹⁷ Имена са основом *стан-* и *стој-*, давана као заштита од умирања или претераног рађања, спадају у најфреквентнија женска имена и у ДБ (Грковић 2001: 647).

¹⁸ На Катедри за српски језик Филолошко-уметничког факултета Универзитета у Крагујевцу одвијају се активности на припреми научног пројекта који би се бавио ономастичким и језичким проучавањем српских средњовековних поменика XV–XVIII века, што би у крајњем циљу водило и изради речника личних и географских имена на основу сачуваних рукописа.

Литература

- Богдановић 1982:** Димитрије Богдановић, *Инвентар ћирилских рукописа у Југославији (XI–XVII века)*, Београд.
- Георгиев:** Владимир Георгиев, „Произходът на имената *Родопи* и *Арда*“, *Проблеми на българския език*, Издателство на Българската академия на науките, София, стр. 249–251.
- Грковић 1983:** Милица Грковић, *Имена у Дечанским хрисовуљама*, Филозофски факултет у Новом Саду/Институт за јужнословенске језике, Нови Сад.
- Грковић 2001:** Милица Грковић, „Антропонимија и топонимија“: у: Милош Мацура (ур.), *Насеља и становништво области Бранковића 1455. године*, Демографски зборник, књ. VI, Српска академија наука и уметности, Одељење друштвених наука/Јавно предузеће „Службени гласник“, Београд, стр. 616–745.
- Грковић 2002:** Милица Грковић, „Значај Поменика манастира Раче за историју језика и ономастику“, у: *Рачански зборник*, бр. VII, Бајина Башта, стр. 37–48.
- Даниловић 1994:** Драгољуб Даниловић, *Стари српски поменици*, Магистарски рад у рукопису, Филозофски факултет, Београд.
- Даниловић 1997:** Драгољуб Даниловић, „Стари српски поменици“, у: *Старине Косова и Метохије*, бр. X, Београд, стр. 37–48.
- ЕРСЈ:** Александар Лома (ур.), *Етимолошки речник српског језика*, св. 2, БА–БД, Српска академија наука и уметности/Институт за српски језик, Београд, 2006. год.
- ЕРХСЈ:** Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskog ili srpskog jezika*, књ. I–IV, Zagreb, 1971–1974.
- Железняк 1969:** И. М. Железняк, *Очерк сербохорватског антропонимическог словообразования*, Наукова думка, Киев.
- Илчев 1969:** Стефан Илчев, *Речник на личните и фамилни имена у Българите*, София.

- Јанковић 1985:** Марија Јанковић, *Епископије и митрополије Српске цркве у средњем веку*, Историјски институт/Народна књига, Београд.
- Јовановић 1985:** Гордана Јовановић, “Хришћанска имена у околини Београда почетком XVI века”, у: *Zbornik referata i materijala V jugoslovenske onomastičke konferencije*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Posebna izdanja, knjiga LXX, Odeljenje društvenih nauka, knjiga 13, Sarajevo, 207–216.
- Јовановић 2004:** Томислав Јовановић, *Поменик манастира Раче*, Фондација Рачанска баштина, Бајина Башта.
- Јовићевић 1992:** Радојица Јовићевић, *Лична имена у старословенском језику*, Филолошки факултет, Београд.
- Катић 1982:** Реља В. Катић, “Поменик хиландарском метоха цркве св. Петра Коришког”, у: *Археографски прилози*, књ. IV, Београд, стр. 147–161.
- Ковачев 1995:** Николай Ковачев, *Честотно-етимологичен речник на личните имена*, Издаштво ПИК, Велико Трњово.
- Лексикон 1999:** *Лексикон српског средњег века (приредили Сима Ђирковић и Раде Михаљчић)*, Knowledge, Београд.
- Лома 2005:** Александар Лома, “На именованим врелима II – осврт на нова издања старосрпских извора”, у: *Ономатолошки прилози*, XVIII, стр. 457–471.
- Матић 1931:** Светозар Матић, “Катастиг пећки из 1660–1666”, *Гласник историског друштва у Новом Саду*, бр. IV, Нови Сад.
- Новаковић 1875:** Стојан Новаковић, *Српски поменици XV–XVIII века*, Београд.
- Новаковић 1895:** Стојан Новаковић, “Пчињски поменик”, у: *Споменик СКА*, бр. XXIX, Београд.
- Пешикан 1984:** Митар Пешикан, *Зетско-хумско-рашка имена на почетку турског доба*, Ономатолошки прилози, књ. 5, Српска академија наука и уметности, Одељење језика и књижевности, Одбор за ономастику, Београд, 1984, стр. 1–176.
- Поломац 2009:** Владимир Поломац, “Ђирилометодијевска језичка традиција и српски средњовековни поменици”, *Cyryl i Metody w duchowym dziedzictwie Słowian*, red. Petar Sotirov, wydawnictwo Podlaskiej Fundacji Wspierania Talentów, Biała Podlaska [у штампі].
- Радојчић 1940:** Ђорђе Сп. Радојчић, “О поменику Св. Богородице Љевишке”, *Старинар*, бр. 15, стр. 43–69.
- РБДП:** Милица Грковић, *Речник имена бањског, дечанског и призренског властелинства у XIV веку*, Народна књига, Београд, 1986.
- РЈАЗУ I–XXIII:** *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1880–1882 – 1976, I–XXIII.
- РКС:** Ђура Даничић, *Рјечник из књижевних старина српских*, књ. I–III, Биоград, 1863–64 (фототипско издање, Вук Карацић, Београд, 1973. год.)

РЛИ: Милица Грковић, *Речник личних имена код Срба*, Вук Караџић, Београд, 1977.

РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, Српска академија наука и уметности, Београд, 1959, I–XVII.

Родић 1985: Никола Родић, “Лична имена у књизи дужника Михаила Лукаревића, дубровачког трговца у Новом Брду”, *Zbornik referata i materijala V jugoslovenske onomastičke konferencije*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Posebna izdanja, knjiga LXX, Odeljenje društvenih nauka, knjiga 13, Sarajevo, стр. 221–227.

Томић/Војкулеску 1996: Миле Томић и Мирча Војкулеску, *Поменик манастира Крушедола*, САНУ/Народна библиотека Србије/Матица српска, Београд/Нови Сад.

Целакоски 1992: Наум Целакоски, “Најстариот поменик на Бигорскиот манастир”, у: *Споменик САНУ*, књ. СХХХI, Одељење историјских наука, књ. 7, Београд, стр. 221–240.